

Абуов Б.У.
**«Әл-Аһрам» газеті лексикасын
зерттеу мәселелері жайында
(Египет, әл-Аһрам газеті,
2012-2013)**

Мақалада «Әл-Аһрам» газеті беттерінде 2012-2013 жылдары жарияланған мақалаларда қолданылған саяси терминдердің жасалу жолдары, мағыналық, құрылымдық ерекшеліктері – олардың қолданым тәсілдерінің қазіргі заман талаптарына сай келуі мәселелері – арабтілі лексикографиясы, жалпы тіл білімі, жаһандану құбылыстарының терминжасам мәселелеріне әсері тұрғысынан қарастырылды.

Түйін сөздер: жалпы тіл білімі, араб тілі, лексикография, терминжасам және сөзжасам.

Абуов В.У.
**This article is about some lexical
work in newspaper «Al-Ahram»**

The article considers semantic structural peculiarities of political terms and the way of their formation, the questions of their adequate use age in accordance to the demands of the contemporary time in the frame of arab biography, general linguistics and the questions of the influence of global process to term formation , published in the article “Al-Ahram” newspaper.

Key words: lexicography, historical dictionary, the diachronic approach, illustrative material.

Абуов Б.У.
**Несколько слов о вопросах
исследования лексики газеты
«Аль-Ахрам»**

В статье рассмотрены семантические, структурные особенности политических терминов и способы их образования – вопросы адекватного использования их в соответствии с требованиями современности – в рамках арабской лексикографии, общего языкознания и вопросов влияния глобальных процессов к терминообразованию, опубликованных в статьях газете «Аль-Ахрам», в 2012-2013 г.г.

Ключевые слова: общее языкознание, арабский язык, лексикография, терминообразование и словообразование.

**«ӘЛ-АҺРАМ» ГАЗЕТИ
ЛЕКСИКАСЫН ЗЕРТТЕУ
МӘСЕЛЕЛЕРІ
ЖАЙЫНДА (ЕГИПЕТ,
ӘЛ-АҺРАМ ГАЗЕТИ,
2012-2013)**

Соңғы жылдары араб әлемінде экономикалық өсумен қатар олардың саяси, әлеуметтік, экономикалық жүйелерінде елеулі өзгерістер болып жатқаны белгілі. Әлемдік жаһандану процестеріне байланысты араб елдерінің тарих сахнасындағы белсенділігі де арта түскені белгілі. Кеңестік дәуірде Қазақстанның араб елдерімен тікелей қарым-қатынасқа түсе алмағаны белгілі [1]. Кеңестік томаға-тұйық жүйе құрсауы бұзылып, еліміз тәуелсіздік алған соң Қазақстан Республикасы мен араб елдері арасында өзара ынтымақтастық байланыстар орнатуға қол жеткізілді. Қазіргі уақытта араб елдерімен арадағы байланыстар біздің қоғамымыздың барлық салаларында қарқынды дамып, нығайып келеді.

Қай елдің болмасын өзге бір елмен байланысы, сонымен қатар сол елдермен жүргізіп отырған өз саясаты бар. Осыған сәйкес, сыртқы қарым-қатыста әр елдің өзіндік саяси-экономикалық, саяси-әлеуметтік, саяси-қоғамдық ерекшеліктері қалыптасып отыр. Осы іспетті ерекшеліктерді танып-білу үшін біз сол елдің қоғамдық өмірімен, сол қоғамда болып жатқан өзгерістерден, жаңалықтардан хабардар болуы-мыз керек. Қоғамдағы осындай күнделікті болып жатқан өзгерістермен таныстырушы, жаңалықтың жаршысы – ақпарат құралдары. Олардың ішінде ең алда тұратыны – баспасөз.

Араб елдеріндегі саяси-экономикалық, саяси-әлеуметтік, саяси-қоғамдық және т.б. ерекшеліктерді танып білу үшін, олардың саяси тыныс-тіршілігін жан-жақты және нақтылы бақылап, сараптама жасауда баспасөздің, оның ішінде «газеттердің тілдік материалдарын тиянақты зерттеудің маңызы өте зор» [2].

Еліміздің тәуелсіздік алуына орай, сыртқы әлеммен саяси, мәдени, экономикалық және т.б. қарым-қатыстарымыз үнемі жаңарып, толығып отыр. Қазақстанның араб әлемімен байланысы да жаңарып, жаңа деңгейге көтерілді. Оның үстіне араб елдерінде де түрлі әлеуметтік, саяси-экономикалық өзгерістер, дамулар, жаңарулар байқалады. Мұның барлығы әлемдік баспасөзде күнделікті әңгіме, толғаныс арқауларына негіз болуда. Қазақ баспасөзі сияқты, зерттеу нысанына алып отырған Египет Араб Республикасы ресми органдары тарапынан шығарылатын «Әл-Аһрам» басылымы да түрлі тарихи-әлеуметтік үрдістер әсеріне ұшырай отырып, түрлі даму жолынан өткен басылым.

Көрнекті тарихшы Филип Ди Тарази (1860-1956) «Араб журналистикасының тарихы» атты көлемді зерттеу жұмысында күнделікті басылымды араб тіліндегі газеттер мен журналдардың саны 3023-ке жеткендігін хабарлайды, газеттер мен журналдардың аттары, шығарылған өлке-лері, басылған уақыттары жайында мәліметтер келтіреді. Кітап 1913 жылы Бейрутта жарық көрді. Автор мәліметтеріне сүйене отырып, Мысыр журналистикасының даму тарихын бірнеше кезеңдерге бөліп қарастыруға болады [3]:

– бірінші кезең – өтпелі кезең. Англияның отарлау саясатының нәтижесінен туындаған шектеулер мен қысымдарға қарамастан бірнеше газет жарық көрді. Сол газеттердің ең көрнектісі ойшылдар мен саясаткерлердің газеті – «Ту» газеті болып саналатын. Ол газеттердің басым бөлігі Мысыр халқын Англияның басқыншылық бұғауынан босату үшін және олардың құқықтарын қорғау бағытында жұмыс жасады;

– екінші кезең – Мысыр Конституциясының түзілуі және жеке көзқарас пен ой-пікір еркіндігінің берілуіне орай, бұл кезеңде баспасөз саласында зор қайта өркендеу процестері басталды. Жаңадан ондаған газеттер мен журналдар жарыққа шықты. Ол газеттер мен журналдар, тек кейбірін ғана айтпағанда, мысалы: «Ихуан делегациясы» – әр алуан бағыттағы партиялардың мүддесіне жұмыс жасады;

– үшінші кезең – қайта өркендеу кезеңі. Бұл кезеңде қайта өркендеу процесі көрнекті түрде жүзеге асып, газеттер цензорлық бақылаудан арылды, Мысыр баспасөзі толықтай өзін-өзі басқаруға қол жеткізді. Мұның нәтижесінде 1967 жылғы араб-израил соғысындағы жеңілістің себептерін сынға алумен қатар, елдің әлеуметтік, экономикалық олқылықтары да сынға алына бастады. Сонымен қатар, дәл осы кезеңде дербес басылымдар пайда болды;

– төртінші кезең – бұл кезеңде Мысыр журналистикасы саяси күшке айналды. Үкімет саясатына қарсы бағытта жұмыс атқаратын басылымдар пайда бола бастады. Соның нәтижесінде кәсіптерін саудаға айналдырып, заң талаптарын бұзған басылымдар мен үкімет арасында түрлі дау-дамайлардың орын алып отыратындығы байқалады.

Қазіргі уақытта Мысыр Араб Республикасында бірнеше тілде шығарылатын газет басылымдары бар, ол тілдер: араб, ағылшын және француз тілдері. Бұған қосымша азшылық қауымға арнап шығарылатын басылымдар мен таралымдар да осы қатарға жатады, олар армян

және т.б. тілдерде таратылады. Дереккөздерге сүйенсек, Мысыр Араб Республикасында жалпы жұртшылыққа арналған заңды басылымдар саны 2010 жылы шамамен 142-ге жеткен. Одан басқа Мысыр мемлекетінен тыс елдердің заңды басылымдары да ел ішінде көпшілік сұранысын қанағаттандыру үшін таратылып отырады. Ондай газеттердің де саны газет-журнал шығару заңнамасының шарттарының қиындығын ескерер болсақ, аз емес.

Мысыр Араб Республикасында баспахананың көп болуы – газет-журналдардың саяси және қоғамдық өмірдегі алатын орнының ерекше болуымен байланысты. Бұны, әсіресе, сол басылымдардың барлығы дерлік жеке тұлғалардың немесе қоғам қайраткерлері мен партия қызметкерлерінің демеушілігімен жарыққа шығып отыратындығынан байқауға болады. Десек те, үкіметтің қолдауымен шығарылып жатқан басылымдар да жоқ емес. Ондай басылымдардың қатарына халықтық басылымдар мен кейбір мемлекетке тәуелді бірлестіктердің басылымдары жатады. Мысалы: «Әл-Һилал» бірлестігі, «Октябрь» бірлестігі және т.б [4].

Біз қарастырып отырған «Әл-Аһрам» газеті ресми газеттер қатарына жатады. Себебі, Мысыр Араб Республикасының үкіметі «Әл-Аһрам» газетін шығарып отырған «Әл-Аһрам» бірлестігінің белгілі бір өкілеттілігіне ие. Осыған орай бұл бірлестіктің басылымдарының редакторларын тағайындауда, баспаханаларын, басқа да жұмыстарын басқаруда мемлекеттің де рөлі бар. Ал бұл болса, өз кезегінде «Әл-Аһрам» газетінің тілін Мысыр Араб Республикасының мемлекеттік тілінде, яғни әдеби тілде сөйлеушілерге жақындата түседі. Мысалы, «Мысыр жаңалықтары» газеті толығымен мемлекетке қарасты ресми басылым. Ол Мысыр газеттерінің ең ежелгісі, тіпті Орта Шығыс газеттерінің ішінде 180 жылдан астам тарихы бар ең көнесі болып табылады. Сол замандағы ел зиялылары оның редакциялық жұмыстарына атсалысқан. Бұл ресми басылым әр аптаның жұма күні шығарылады. Төтенше жағдайларда кезектен тыс басылымдар да шығарылуы мүмкін. Бірақ оның таратылуы мемлекеттің қадағалауы арқылы жүзеге асады. Отан азаматтарына оны мемлекеттің арнайы талабынсыз сатуға тыйым салынған. Сондықтан да, Мысыр азаматтары өздері өмір сүріп жатқан Мемлекеттің жаңалықтары мен орын алып жатқан оқиғалардан хабардар болу үшін осы – «Әл-Аһрам» газетіне арқа сүйейді.

Осы кезеңдердің барлығына куә болған әрі күні бүгінге дейін шығарылып келе жатқан көне газеттердің бірі – «Әл-Аһрам» газеті. Қауымдық газет – «Әл-Аһрам» 1875 жылы 25 желтоқсанда Александрияда тұратын қос ағайынды, Ливандық Бишара және Салим деген журналистер тарапынан құрылды. Бірінші саны 1876 жылы 5 тамызда Александриядағы Маншия қалашығында басылды. Бастапқы кезде әр аптаның сенбі күнінде басылатын апталық газет болғанымен, құрылғаннан кейін екі ай өткен соң күнделікті басылымға ауыстырылды. Газет Мысыр мен Шам (Сирия) елдерінде таратылды. 1899-шы жылы қараша айында «Әл-Аһрамның» кеңсесі Каир қаласына көшірілді. «Әл-Аһрам» әу-бастан-ақ қарапайым жаңалықтар тарататын апталық газет болды. Ұсақ-түйек нәрселерді жазудан да тартынбады. Салим журналистиканы, оған жауапты адамның сөзден сүрінуіне немесе қате түсіндіруіне қақысы жоқ – міндет, әрі қызмет деп білетін. Сол себепті де бұл газет жекелеген тұлғалар мен бірлестіктерге тіл тигізуден тартынды. Жазылған әрбір мақала аса сақтықпен қаралды. «Әл-Аһрам» газетінің әдістемесі де мәселені өзімен кезеңдес газеттердің әдістемесінен анық, әрі көпшілікке түсінікті болуды қамтамасыз етті. Салим және Бишара – екеуі де, араб әдебиеті мен мәдениетін терең меңгерген Франция зиялылары. Соған қарамастан «Әл-Аһрам» газетінің тіліне рифмаланған сөздер мен көшірме стильдерден аулақ жаңа бір әдіс ойлап табу олар үшін оңайға соққан жоқ. Олар газеттің әртүрлі мәдениет өкілдері мен сала мамандарынан құралған оқырмандарына оңай болуы үшін жеңіл, әрі қарапайым араб тіліне сүйенді. Көрнекті араб жазушысы Тоһа Хусейн «Әл-Аһрам» газетін «жаңа заман диуаны» деп сипаттаған. Оның бағалауынша, «Әл-Аһрам» газеті ұзақ уақыт ғұмыр кешіп, шығармашылық дағдарыс кезеңіне жетіп отырған газет емес, уақыт өткен сайын негізі нығайып келе жатқан газет. Сонау заманнан саяси, әлеуметтік, экономикалық, мәдени тарих мұраларын арқалап келе жатқан газет. Әртүрлі оқиғаларды қамтуы оны, расында да өз ғасырының оқиғалар жинағына айналдырды».

«Әл-Аһрам» газеті бастапқыда төрт беттен ғана тұратын апталық газет болып басталды. Уақыт өте келе күнделікті газетке айналып, көлемі де ондаған бетке жетті. «Әл-Аһрам» газетінің мемлекеттік күнделікті басылымдарынан басқа аумақтық басылымдары да бар. Ол басылымдар Лондон, Нью-Йорк және Франкфурт

қалаларында шығарылады. Кувейт пен Дубайда да араб тіліндегі нұсқалары басылады. Ал интернет желісіндегі электрондық басылымдары «Әл-Аһрам» оқырмандарына оны кез келген уақытта, кез келген жерде отырып қарауларына мүмкіндік береді. Бұдан да басқа «Әл-Аһрамның» «الأهرام ويكلي» деген ағылшын тіліндегі және «الأهرام ايدو» деген француз тіліндегі нұсқалары бар.

«Әл-Аһрам» газеті – «Әл-Аһрам» мекемесінің меншігіндегі әлемдік деңгейде таратылатын үлкен басылым. Мысыр үкіметі бұл мекеменің белгілі бір мөлшердегі акцияларын иемденеді. Үкімет газет редакторларының айлығын төлеу, мекемеге жаңа ғимараттар мен баспаханалар салып беру секілді бағыттарға қаржы бөледі. Газетте мемлекеттік хабарламалар жарияланады. Сол арқылы үкімет газет мазмұнының тепе-теңдігін сақтап отырады. Бұл мекемеге үкімет тарапынан Мысыр мектептерінің оқушыларына оқулық басып шығару міндеттелген. Ал Мысырда 17 миллионнан астам оқушы барын ескеретін болсақ, бұл мекемеге қомақты табыс алып келетін міндеттеме болып табылады. Бұның бәрі редакциялық бірлестіктің, яғни «Әл-Аһрам» мен үкіметтің арасындағы тығыз қарым-қатынасты білдіреді. Әрі мекемеге үкімет тарапынан, мекеме акцияларының бір бөлігін иеленуші ретінде ұсынылатын демеушіліктің бар екендігінің нышаны.

«Әл-Аһрам» мекемесі мен «Әл-Аһрам газеті» 2013 жылғы Конституциядан бұрын Мысыр үкіметінің шешімі бойынша Парламент кеңесіне бағынышты болды. Парламент кеңесі мекеменің әкімшілік басқарма қызметкерлері мен газеттің бас редакторларын тағайындады. Бұл дегеніміз, мекеме де, газет те сайып келгенде үкіметке тікелей тәуелді деген сөз. Солай болғандықтан үкімет басындағылар ауысқан сайын, мекеме қызметкерлері мен газет жұмысында өзгерістер орын алып отырады. Мысалы, бұрынғы президент – Мухаммад Хусни Мубарактың басшылықтан босап, басшылық әскери мәжілістің қолына көшкен кезде кейбір өзгерістер орын алды. Кейін билік әскери мәжілістен Мухаммад Мурсиге ауысып, ол қайта алынып, орнына премьер министр – Али Мансур келгенде де тиісті өзгерістер орын алды.

Бірақ, осының барлығына қарамастан, бұл газет тек үкіметтің мүддесін ғана танытпады. Газетте діннің негіздері мен өзінің бағытын қорғап жатқан Ислами жазушы да, қарапайым халықтың құқығын қорғап жатқан оппозиция

жазушысы да, көтерілісші жастарды қолдап жатқан көтерілісші жазушы да, Үкіметті жақтап, жастарды сабырлыққа шақырып жатқан жазушылар да өз көзқарастарын еркін жариялауға мүмкіншіліктері бар.

Шынында «Әл-Аһрам» газеті белгілі бір дәрежеде Мысыр халқының күнделікті жағдайынан хабардар ететін басылым. Сондықтан Египет еліне, оның мәдениеті мен тарихына қызығушы оқырмандар бұл газет арқылы Мысыр халқының шынайы өмірімен жақын танысуға мүмкіндік алатындығы анық.

Сонымен бірге «Әл-Аһрам» газеті лексикасының өзіндік ерекшеліктерін толық айқындау үшін оның тілдік ерекшеліктерін барынша байыптап, салыстыру барысында тілдік, стильдік ерекшеліктер болатындығы, олардың газет лексикасына тигізетін ықпалы, газет лексикасының типтік түрлері (қоғамдық-саяси, бағалауыштық, бейтарап), әлеуметтілігі, кезеңдік сипат танытуы және өзгергіштігі, саясиландырылған атаулардан тұратындығы байқалады. Газеттегі жиі қолданылатын сөздердің, негізінен, логикалық фактор әсерінің басымдығы нәтижесінде пайда болатындығы және олардың ойлау динамикасы мен тілдік бейнені жалғастырушы қызмет атқаратындығы айқындалған [5]. «Әл-Аһрам» газеті ұжымының (тілші-корреспонденттер, редакторлар, жазушылар) прагматикалық қызметін іске асыру барысында түрлі тілдік тәсілдердің көмегіне, заңдылықтар жүйесіне сүйенетіндігі байқалды. Египет араб ұлттық мәдениетінің айнымас бір бөлшегі болып табылатын «Әл-Аһрам» газеті бетінде әдеби тіл нормаларынан ауытқулар да жиі ұшырасады.

Араб тіліне енген жалпы әлемдік саяси терминсөздер құрамына төмендегідей ұғымсөздер қатары жатады: аристократ|ия *أرستقراطية*, диктатор *ديكتاتورية*, автократ|ия *أوتوقراطية*, демократ|ия *ديمقراطية* және т.б. «Әл-Аһрам» газеті беттерінде батыстың баспасөз мәдениеті әсері арқылы қолданысқа түскен мұндай терминдермен қатар, халық тіліне жақын, араб төл сөздерімен жарыспалы түрде қолданылатын термин сөздердің қатары да байқалады: прагматизм *ذرائعية(براغماتية)*, либерализм *ليبرالية* және т.б. Сонымен қатар, араб төл сөздері арқылы берілетін термин сөздер тобы да «Әл-Аһрам» лексикасында өзіне лайықты орын алған, қараңыз: солшылдар, оңшылдар *يسار, يمين*, халықаралықтандыру *التدويل*, капитализм *رأسمالية*, реакция *رجعية*, альянс *تحالف*, ұлттандыру *التأميم*, жеке басқарма *تسلط*, сайлау *الانتخابات* және т.б.

Келтірілген тілдік материалдарға қарағанда қазіргі «Әл-Аһрам» газеті беттеріндегі саяси-қоғамдық терминдердің осы тобын морфологиялық, семантикалық тұрғыдан дериваттанған терминдер ретінде үш топқа бөліп қарастыруға болады:

1) ішінара морфонологиялық ықпалға ұшыраған терминдер, бұл топқа аристократ|ия, диктатор, автократ|ия сияқты көне латын, батыс (ағылшын, неміс, француз) тілдерінен енген кірме сөздер жатады. Бұл топтағы термин сөздердің анықтамалық ұғымы, қолданыстық мағынасы араб тілінде өзгеріске ұшырамаған, қараңыз:

– конфедерация (лат. *confoederatio* < *confoederare* – келісімшарт арқылы байланыстыру, біріктіру) *كونفدرالية* – бұл термин өзара келісімге қол жеткізген одақтастарға немесе тәуелсіз елдердің одағына айтылады;

– федерализм (лат. *foederatio* – одақ) *فيدرالية* – бірнеше мемлекеттерді бір орталыққа біріктіріп, олардың арасында ынтымақтастық қарым-қатынасты орнататын саяси жүйе. Мысалы ретінде, Ресей Федерациясы, АҚШ, Біріккен Араб әмірліктері;

– протокол (фр. *protocole* < грек. *prōtókollon* – қолжазба орамының бірінші бетіне желімденген парақ) *البروتوكول* – ортақ мұқтаждыққа байланысты екі немесе одан да көп мемлекеттердің келісім жасауы.

Қазіргі заманда қоғамдық-әлеуметтік, мемлекетаралық қатынастардың жаһандануымен байланысты араб баспасөзі тіліндегі саяси терминсөздер құрамынан көптеген кірмесөздердің қолданылуы байқалады. Оларды 1) араб тіліне енген жалпы әлемдік саяси терминсөздер, 2) араб баспасөзі тіліндегі жаңа қолданыстар деп есептеуге болады. Араб тіліне енген жалпы әлемдік саяси терминсөздер құрамына төмендегідей ұғымсөздер қатары жатады:

– аристократ (грек. *aristokratía* < лат. *aristos* – өте жақсы және *kratos* – үкімет, билік) *أرستقراطية* – грек тілінен алынып, «белгілі бір адамдардың билігі» деген мағынаны білдіреді;

– диктаторлық (лат. *dictatura* – үстем билік > *dictator* > *dictare* – бұйрық беру) *ديكتاتورية* – адамзат қоғамы құрылғаннан бастап басқару деген мағынаны білдіреді. Ол түбірі грек тілінен шыққан сөз. Қазіргі саяси мағынасы бүкіл биліктің бір адамның қолында болып, қалағанынша басқару және халықтың келісімінсіз кез келген шешім қабылдау дегенді білдіреді. Қазіргі уақытта «тирания, деспотия, тоталитаризм,

авторитаризм» сияқты түрлерге саралана қаралады;

– автократия (грек. *autokrateia* – шексіз билік, өзін-өзі билеу, латын тілінде «құдай билігі» ұғымын білдіреді, бір адамның билікке келуін құдайдың қалауы арқылы жүзеге асты деп санау.) *أوتوقراطية* – термин ешқандай конституцияны ұстанбайтын, белгілі бір адам немесе топ немесе партия басқаратын билікті білдіреді. Олар көпшіліктің қатысуынсыз, өздері барлық саясатты жүргізеді.

2) араб тілі төл сөздері мен шетелдік кірме термин сөздерінің жарыса қолданылуын айтуға болады. Бұл біріншіден – газет лексикасының жалпыхалықтық тілге жақын болуын қамтамасыз етсе, екіншіден – шетелдік кірме терминсөздердің әлі де болса орныкпағандығын көрсетеді, қараңыз: «-либерализм (تحريية) – *liberalis = taḥarrurjāt*» (латын тілінде), жалпы адамның бостандығын және жеке адамның бостандығы барлығын қолдайды».

3) Жалпыхалықтық араб тілінің төл сөздері арқылы түзілген терминдер: солшылдар *ias'ar* يسار, оңшылдар *jam'an* يمين, халық-аралықтандыру *'al-tadauḥḥilu* التدويل, капитализм *ra'sma'lijāt* رأسمالية, реакция *raḡijjat* رجعية, альянс *taḥa'lluf* تحالف, ұлттандыру *'al-ta'mim* التأميم, жеке басқарма *tasalluḡ* تسلط, сайлау *'al-'intiḥa'ba't* الانتخابات және т.б. Бұл топтағы термин сөздер араб тіліндегі сөзжасам заңдылықтарына сәйкес түзілген.

«Әл-Аһрам» лексикасында қолданылып жүрген шетелдік кірме сөздер дайын қалпында, алғашқы толық дериваттық мәнінде жұмсалады, бұл топтағы термин сөздер араб тілінің фонетикалық заңдылықтарына сәйкес ішінара морфологиялық өзгерістерге ұшыраған.

Араб тілінің төл сөздері арқылы қалыптасқан дара тұлғалы терминдер араб тілінің артикуляциялық базасына сай, орфоэпия заңдылықтарын толық сақтаған. «Әл-Аһрам» газеті бетіндегі термин сөздердің және бір тобын

сөздер тіркесі арқылы жасалған терминдер тобы құрайды. Бұл терминдердің басым бөлігі туынды сөздердің анықталушы – анықтаушы қарым-қатысы құрылымында қалыптасқан, қараңыз: сары баспасөз *'al-ṣaḥa'fat' al-ṣafra* الصحافة الصفراء, өзін-өзі басқару *dabṡ' al-nafsi* ضبط النفس, репрессия *'iḡra' at ḡam'ajjat* إجراءات قمعية, бейбіт қатар өмір сүру *'al-ta'a'jšu 'al-salamju* التعايش السلمي, сайлау реформасы *'al-'iṣla'ḥu 'al-'intiḥa'bju* الإصلاح الانتخابي және т.б.

«Әл-Аһрам» газеті лексикасы құрамындағы термин сөздердің морфологиялық, синтаксистік құрамы негізінен алғанда жоғарыда айтылған құрылымдар қалпында қолданылады. Бұл термин сөздер жұмсалу орнына, қолданылу аясына қарай бірқатар семантикалық топтарды құрайды. Олар жанрлық жағынан хабар, шетелдік корреспонденция, үгіт-насихат мақалалары, проблемалық мақалалар, очерктер, сұхбат (интервью), репортаж, фельетон, рецензия және т.б. Жалпы алғанда газеттің жаңа басылған әрбір данасы жаңа хабарлар жиынтығы болып келеді де, ондағы өзекті мәселе, геосаяси проблема, құқық тіркестері құрамындағы термин сөздер сапалық, сондай-ақ критерийлік қызмет атқарса, жеке тұлға мен қоғам арасындағы жалпы немесе жеке мәселелерге қатысты ұстанымдар қатары газет басылымына тиімділік береді.

Тілдегі жаңа қолданыстардың газеттер арқылы көптеп келетіндігі қазақ газеттері мысалдары негізінде дәлелденген [6]. Сондықтан да «Әл-Аһрам» мерзімді басылымындағы қоғам мен саясатқа қатысты ұғымдардың табиғатын толығырақ таныту; жаңа қолданыстардың түзілуіндегі экстралингвистикалық факторлардың, атап айтқанда, қоғамдық формациялық құрылымдар мен саяси жүйелердің дамуы, сондай-ақ лингвистикалық факторлардың тілге тигізер ықпалын газет тілі материалдары негізінде ғылыми тұрғыдан зерделенуі үнемі зерттеушілер назарында болғаны жөн деп білеміз.

Әдебиеттер

- 1 Қазақ // Жин.: Қазақ энциклопедиясы баспасы. – Алматы, 1998. – 10-б.
- 2 Кенжебаев Б. Қазақ баспасөзінің тарихынан (тарихи очерк). – Алматы, 1950. – 3-б.
- 3 جريدة مصري الرقمية نقلًا عن النشرة الصحفية للجهاز المركزي للتعبئة العامة في مصر. الصادرة بتاريخ 2-5-2013م
- 4 Якши М.З. Қазақ, өзбек, түрік тілдеріне ортақ кірме араб сөздері // Канд. диссерт. авторефераты. – Алматы: «Эрекет», 2010. – 3-б.
- 5 Айтбайұлы Ө. Алғашқы газет-журналдардың термин жасаудағы рөлі // Жин.: Қазақ терминологиясы және бұқаралық ақпарат құралдары: республикалық ғылыми-практикалық конференция материалдары. – Астана, 2003. – 32-б.
- 6 Момынова Б. Газет лексикасы, жүйесі мен құрылымы. – Алматы: «Арыс», 1999. – 106-108 б.

References

- 1 Қазақ // Zhin.: Қазақ jenciklopedijasy baspasy. – Almaty, 1998. – 10-b.
- 2 Kenzhebaev B. Қазақ baspasөзінің тарихынан (tarihi ocherk). – Almaty, 1950. – 3-b.
- 3 جريدة مصر اوي الرقمية نقلا عن النشرة الصحفية للجهاز المركزي للتعبئة العامة في مصر. الصادرة بتاريخ 2013-2-5م
- 4 Jakshi M.Z. Kazak, ozbek, turik tildrine ortak kirme arab sozderi // Kand. dissert. avtoreferaty. – Almaty: «Areket», 2010. – 3-b.
- 5 Aitbaiuly Ө. Algashky gazet-zhurnalardyn termin zhasaudagy roli // Zhin.: Kazak terminologijasy zhane bukaralyk akparat kuraldary, - Respublikalyk gylymi-praktikalyk konferencija materialdary. – Astana, 2003. – 32-b.
- 6 Momynova B. Gazet leksikasy, zhujesi men kurylymy. – Almaty: «Arys», 1999. – 106-108 b.